

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 1:16:167/168:001

Литовченко Олексій Ігорович,

аспірант І року навчання,

спеціальності 133 «Галузеве машинобудування»,

Кітов Микола Григорович,

д. філос. н., професор, професор кафедри гуманітарних дисциплін

Національний університет харчових технологій

РОЗВИТОК ТЕХНІКИ ЯК ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФСЬКОГО АНАЛІЗУ

У цій статті досліджено, як техногенізація впливає на всі суспільні процеси: виробничі відносини, мораль, право, політику, культуру, на потреби, ціннісні орієнтації людини тощо. Обґрунтовано думку, що розвиток техніки у кожній культурі відбувається не за законами потреб і необхідності, а за смисловими уявленнями людей, культурними формами, які у кожній культурі є різними. Сучасна людина бачить в техніці дію законів природи і свою інженерну творчість. Справа не просто в розумінні, особливо у трактуванні техніки, мова йде про її культурне існування. Доведено, що форми техніки в різні історичні епохи розглядаються людьми неоднаково: як знаряддя праці; божественна творчість; сила природи тощо. Тому живуть по логіці, яка притаманна кожній конкретно-історичній епосі.

Ключові слова: техногенізація, науково-технічний прогрес, філософія техніки, редуціонізм, інженерна творчість, культура, криза, техногенна цивілізація.

Постановка проблеми. Техногенізація – цим терміном в науці позначають всебічний вплив техніки на всі суспільні процеси: виробничі відносини, мораль, право, політику, культуру, на потреби, ціннісні орієнтації людини тощо. Тому розвиток техніки має стати предметом всебічної філософської уваги.

Мета роботи. Проаналізувати проблему взаємодії людини і створеної нею техніки – така мета публікації.

Матеріали і методи. Використовувалися методи: компаративного аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення.

Аналіз досліджень. Питанню філософії техніки приділяли увагу такі відомі філософи: В.Г. Горохов, В.М. Розін, М. Гайдегер, Л.Мамфорд, Ф. Рапп.

Виклад основного матеріалу. Спроби філософського пізнання науково-технічного прогресу та техніки призвели до виникнення філософії техніки, яка зародилася в Німеччині у ХІХ ст. Автором терміну «філософія техніки» є відомий німецький філософ та географ Ернст Капп. Велику роль у розвитку філософії техніки відіграв також Союз німецьких інженерів. Його метою було дослідити розвиток сучасних технологій та усвідомити наслідки до яких вони приводять.

Характерними напрямками на перших етапах розвитку філософії техніки були: технічний

песимізм (сприйняття техніки як ворога) і технічний оптимізм (визнання техніки, як необхідність для подальшого прогресу).

За радянських часів, в кінці 80-х рр. в Інституті філософії було створено сектор «Філософія техніки», у якому В.Г. Горохов і В.М. Розін проводили дослідження питання філософії техніки. На думку В.Г. Горохова, філософія техніки – це один з важливих напрямків сучасної науки, метою якого є дослідження розвитку техніки, технологій та будь-якої діяльності направленої на їх створення і розвиток, зв'язок техніки з суспільством, культурою, пошук проблем техніки та технологій [1]. У загальному розумінні філософія техніки – це особлива наукова дисципліна, поєднання філософії і технічного знання, світогляд, ідея розуміння техніки та її ролі у житті людства [2].

Одними із основних питань філософії техніки є такі питання: що є техніка і що є технічний світ? Необхідно розрізняти такі поняття: технічна дія, технічне знання і технічна свідомість.

Результатом технічної дії є техніка у вигляді технічного пристрою. Результатом технічного знання є технічна дія, тобто, сам процес створення пристрою. Результатом технічної свідомості є визначення місця і ролі техніки, технічної діяльності та технічного знання в сучасній культурі та історії.

Об'єктом філософії техніки є техніка, технічна діяльність і технічне знання, які розглядаються як цілісний феномен. Предмет філософії техніки – є розвиток технічної свідомості. Предметом технології є технічна дія, а предметом технічної науки є технічне знання. Можна виділити такі проблеми філософії техніки: проблема поняття техніки та технології; проблема людини і техніки; проблема витоків технічної діяльності; проблема відповідальності за створену техніку.

Формування філософії техніки можна розділити на такі етапи:

Перший, на цьому етапі людина розглядається як природна, біологічна істота. З такого розуміння людини та її природних, біологічних потреб, технічні винаходи інтерпретуються як продовження людських органів, як новий засіб продовження природної еволюції самої людини.

Другий, на другому етапі техніка пояснюється як цілеспрямований ефективний спосіб дій людини із застосуванням природничо-наукових знань.

Третій, на цьому етапі техніку зараховують до культури поряд з мовою і мистецтвом.

Четвертий, дається метафізичне пояснення техніки. Воно націлене на виявлення справжньої сутності техніки і що стоїть за її конкретними формами.

П'ятий етап, історично його можна пов'язати із соціальною критикою франкфуртської школи, яка в центр уваги ставила гуманну техніку майбутнього.

Шостий етап, історично його можна пов'язати із дискусіями про межі зростання техніки в рамках римського клубу. Саме на засіданнях цього форуму науковців була дана системна критика теорія невідомого зростання техніки, яка вказувала на його небезпеку.

Сьомий етап, являє собою сучасні дискусії, які спрямовані, насамперед, на практичні заходи з пошуку реальних механізмів стримування неконтрольного розвитку техніки та технологій.

Серед філософів та науковців існує думка, що філософія техніки – це не розділ філософії, а область знань, яка представлена загальною рефлексією над технікою. Досліджуючи це питання можна знайти підкріплення даної версії.

По-перше, філософія техніки є поєднанням різних форм осмислення техніки і через це віддалена від філософії класичної.

По-друге, від того, як розуміється характер завдань, що подає філософія техніки, пов'язані ряд міркувань, стосовно коректності використання самого словосполучення – «філософія техніки».

Які ж завдання розглядає «філософія техніки». *Перше завдання* – це осмислення техніки, з'ясування її природи та суті. Врешті-решт, це завдання зводиться до песимістичного прогнозу про кризу техногенної цивілізації. Багато науковців кризи цивілізації пов'язують саме з технікою та невідомим технічним прогресом. Сьогодні в наукових публікаціях термін «техногенна цивілізація» використовують все частіше, та і виник сам термін через масовий вплив техніки на людину і всі сфери її життєдіяльності. *Друге завдання* – це пошук шляхів розв'язання кризи техногенної цивілізації. Філософи, які досліджували філософію техніки, пов'язували кризу цивілізації з неконтрольованим розвитком техніки та технології. Основною проблемою, на думку німецького мислителя та філософа Мартіна Гайдегера, є те, що людина служить техніці, а не навпаки. Людина і природа деградує, вони є не чимось іншим, як матеріалом, функціональними елементами техніки [3].

Сучасний американський письменник-фантаст Джордж Мартін вказував, що замість того, щоб виправити всю ту шкоду завдану людиною планеті, нам буде легше її знищити. Але ключем до рішення цієї проблеми, на його думку, є сама техніка. Необхідно лише її розвивати, бо людство прирече себе на смерть, якщо відмовиться від розвитку техніки. Людству необхідно лише знайти гармонію між технікою і природою, між технікою та людиною [4].

Американський історик та філософ техніки Льюїс Мамфорд розглядав ієрархічні цивілізації, як соціотехнічні системи – «мегамашини». Саме їх популяризацію він вважав причиною кризи. На думку Мамфорда мегамашин треба остерігатися. Цікаво, що обидва філософа, і не тільки вони, не вірять, що проблеми, породжені технікою, можна вирішити знову ж за допомогою техніки, нехай навіть більш гуманної і досконалої [5]. Проаналізувавши аргументи обох сторін, можна зробити висновок, що вони є досить переконливими.

Вирішуючи завдання пошуку способів подолання кризи, яка була викликана техногенною цивілізацією і технікою, деякі науковці стверджують, що філософія техніки стає вже

не філософією, а чимось міждисциплінарним, ближчим до методології окремої науки. Проте, радянський і російський філософ, спеціаліст по теорії пізнання, Володимир Швирьов стверджував, що задачі і проблеми, які намагається вирішити філософія техніки, також схожі на ті, які розглядаються сучасною неklasичною філософією. Тому філософію техніки можна віднести до неklasичної філософської дисципліни [6].

Актуальним також є питання включення прикладних проблем та завдань у філософію техніки, адже науково-технічне прогнозування, дослідження, розроблення методологій відносять до філософії техніки.

Ще одна область вивчення філософії техніки, розвиток якої у СРСР носив назву – «методологія технічних наук». Проте серед науковців залишилось нерозкритим питання як ця область досліджень може вписуватися в загальне вчення про техніку. Але не дивлячись на це, у даній області було отримано доволі цікаві результати, наприклад, опис будови і генезис технічних наук.

Обговорення самої суті техніки, її природи знайшло місце у такій області вивчення техніки як «філософські питання техніки». На стику ідеологій критикувався буржуазний підхід до філософії техніки, а сама техніка розглядалася з позиції інженерії, в більшості випадків, завдяки марксистським парадигмам. Техніка була лише знаряддями праці, винаходами, машинами або спорудами. В радянські часи, осмислення філософських проблем техніки, носило вторинний характер. Воно лише «підтримувало» концепції, які держава приймала щодо науково-технічного розвитку. Як вже зазначалося, сьогодні ці галузі досліджень розвиваються не тільки самостійно, але і в рамках філософії техніки. Через це, маємо іншу проблему: сучасна філософія техніки ще не ввібрала в себе результати вивчення техніки та її діяльності.

Розглянувши основні визначення поняття техніки, які ми отримуємо виходячи із філософії техніки, нас очікує наступна методологічна проблема – редукціонізм по відношенню до техніки в рамках філософії техніки та її відношення до не техніки. Редукціонізм – це методологічний принцип, згідно з яким вищі форми матерії можуть бути повністю пояснені на основі закономірностей, що властиві нижчим формам, тобто зведені до нижчих форм.

Підтвердження актуальності цієї проблеми, можна знайти у відповіді на питання сутності техніки. Техніка – це результат людської діяльності, засіб для досягнення цілей. Висвітлення ролі ідей і цінностей, також мають місце в інших визначеннях. Відомий німецький філософ техніки Фрідріх Рапп, досліджуючи поняття філософії техніки, звертає увагу на те, що, наприклад, для Ганса-Георга Бека заміна природи за допомогою духу і було визначенням поняття техніки. Ще одну точку зору на питання сутності техніки Фрідріх Рапп описує як те, що дозволяє людині досягти поставленої мети. Те що вона має в своєму розпорядженні між нею як суб'єктом та світом і є технікою [7].

Редукція техніки спричиняє виникнення дилеми: чи є техніка аспектом людської діяльності, чи вона є самостійною реальністю. Те, що інтуїтивно нам відоме про техніку, постає перед дослідником як глибинний і глобальний аспект будь-якої людської діяльності та культури.

Наявність редукціонізму у підходах до визначення техніки її дослідниками, сприймається як необхідність. Це є умовою пізнання. Такий підхід також зберігає специфіку досліджуваного об'єкта – техніки.

Згадаємо, як у давнину люди бачили знаряддя праці. Вони вірили, що в них мешкають духи, сили, які можуть як допомогти людині, так і покарати. Сам процес виготовлення знарядь супроводжувався обрядами, молитвами і мав величезний вплив на результати їх використання. У давнину магія була невід'ємною частиною бачення техніки. Анімістичне бачення техніки було основоположним фактором, який зумовив характерні риси стародавньої техніки і технології. Культурологічні дослідження останніх років продовжують впливати на розвиток філософії техніки, а тому можна виділити ще одну методологічну проблему: чи входить розуміння техніки в сутність техніки?

Розвиток техніки у кожній культурі відбувається не за законами потреб і необхідності, а за смисловими уявленнями про світ, культурними формами, які у кожній культурі є різними. Сучасна людина бачить в техніці дію законів природи і свою інженерну творчість. Справа не просто в розумінні, особливому трактуванні техніки, мова йде про її культурне існування. Тому різні форми техніки (знаряддя праці, божественна творчість, сила природи) живуть по різній

логіці, яка притаманна кожній епосі, та не підходить іншій.

Висновок. Виокремлення філософії техніки в окрему галузь знань було спричинено потребами створити такі умови при яких сила і енергія природи використовувалися б з конкретною метою, як завдання інженерної діяльності. Результатом таких дій була

створена промисловість, яка за допомогою інженерних розробок, забезпечує все нові і нові потреби людини. Головне питання нині полягає в тому в тому, чи це має пряме відношення до філософії, чи є лише рефлексією над технікою. На сьогоднішній день воно стоїть досить гостро і постійно обговорюється у філософії та інженерії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Розин В.М., Горохов В.Г., Аронсон О.В., Алексеева И.Ю. Философия техники: история и современность / Коллективная монография. Ответственный редактор: В.М. Розин. – М., Институт философии Российской Академии наук, 1997 // gtmarket.ru > ... > Гуманитарный базис.
2. Горохов В.Г. Философия техники как теория технической деятельности и проблемы социальной оценки техники. Философские науки. 2006;(1):28-42 // www.phisci.info > jour > article > view
3. Хайдеггер М. Вопрос о технике / М. Хайдеггер. Время и бытие: Статьи и выступления. – М., 1993.
4. Martin, J. (1989). Telematic Society: A Challenge for Tomorrow. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
5. Мамфорд Льюис. Миф машины. Техника и развитие человечества. Пер. с англ. Т. Азаркевич, Б. Скуратов. – М.: Логос, 2001.
6. Швырев В.С. Анализ научного познания: основные направления, формы, проблемы. – М.: Наука, 1988. – 176 с.
7. Рапп Ф. Перспективы философии техники // Философия техники в ФРГ. – М., 1989.

Алексей Литовченко, Николай Китов

РАЗВИТИЕ ТЕХНИКИ КАК ПРЕДМЕТ ФИЛОСОФСКОГО АНАЛИЗА

В этой статье исследовано, как техногенез влияет на все общественные процессы: производственные отношения, мораль, право, политику, культуру, на нужды, ценностные ориентации человека и тому подобное. Обосновано мнение, что развитие техники в каждой культуре происходит не по законам потребностей и необходимости, а по смысловым представлениям людей, культурным формам, которые в каждой культуре разные. Современный человек видит в технике действие законов природы и своё инженерное творчество. Дело не просто в понимании, особой трактовке техники, речь идет о ее культурном существовании. Доказано, что формы техники в различные исторические эпохи рассматриваются людьми неодинаково: как орудия труда; божественное творчество; силы природы и тому подобное. Поэтому живут по логике, которая присуща каждой конкретно-исторической эпохе.

Ключевые слова: техногенез, научно-технический прогресс, философия техники, редукционизм, инженерное творчество, культура, кризис, техногенная цивилизация.

Oleksii Lytovchenko, Mykola Kitov

DEVELOPMENT OF TECHNICS AS A SUBJECT OF PHILOSOPHICAL ANALYSIS

This article explores how technogenesis affects all social processes: industrial relations, morality, law, politics, culture, needs, value orientations of a person, etc.. The opinion is substantiated that the development of technics in each culture occurs not according to the laws of needs and necessity, but according to the semantic ideas of people, cultural forms, which are different in each culture. Modern man sees in technics the operation of the laws of nature and his engineering creativity. It is not just a matter of understanding, a special interpretation of technics, it is a question of its cultural existence. It is proved that the forms of technics in different historical epochs are considered by people differently: as instruments of labor; divine creativity; forces of nature, etc.. Therefore, they live according to the logic that is inherent in each specific historical era.

Key words: technogenesis, scientific and technological progress, philosophy of technics, reductionism, engineering creativity, culture, crisis, technogenic civilization.